

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Головацька А.К.

студентка,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ ТА СПОСОБИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Відповідно до статті 15 ЦК України кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. У даній статті безпосередньо не вказуються органи які б мали здійснювати такий захист, однак, досліджуючи норми чинного законодавства, варто зробити висновок, що такими повноваженнями наділені: суд, Президент України, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, нотаріуси України. Також, захист цивільних прав та інтересів здійснюється за допомогою органів прокуратури України, громадських організацій споживачів, органів внутрішніх справ. Таким чином, захист може здійснюватись за допомогою як юрисдикційних, так і неюрисдикційних форм.

Найважливішим тут є саме юрисдикційний захист, який здійснюється відповідними уповноваженими державними органами, а у випадках передбачених законодавством – іншими органами та посадовими особами. Безумовно, основним таким органом є суд. Саме судовий захист є найбільш ефективним та найбільш повно законодавчо врегульований. Юрисдикція судів поширюються на всі правовідносини, що виникають у державі (у тому числі і цивільні). Конституція України гарантує, що права та свободи людини та громадянина захищаються судом

Частина 1 ст. 15 ЦК закріплює за кожною особою право на захист свого цивільного права. Підставою для їх захисту є порушення, невизнання або оспорювання цивільного права. Зміст цих підстав захисту не розкривається, але він простежується у відповідних нормах статей, що регулюють ту чи іншу категорію абсолютних чи відносних правовідносин.

Розглянемо, у чому можуть проявлятися порушення цивільних прав. По-перше, варто говорити про недодержання сторонами вимог закону при вчиненні правочину (ст. 215 ЦК). Як порушення варто розглядати поширення недостовірної інформації про особу (ст 277 ЦК) та розкриття таємниці про стан здоров'я особи (ст. 286 ЦК). До

категорії порушень також відносимо: піддання фізичної особи катуванню, нелюдському поведженню тощо (ст. 289 ЦК), неповага до гідності та честі фізичної особи (ст. 297 ЦК), протиправне позбавлення права власності чи його обмеження (ст. 321 ЦК), безпідставне заволодіння майном іншої особи-власника (ст. 387 ЦК), вчинення власнику перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном (ст. 391 ЦК), неправомірне використання товару без згоди автора (ст. 443 ЦК), невиконання чи неналежне виконання умов зобов'язання (ст. 610 ЦК), безпідставна одностороння відмова від договору (ст. 651 ЦК), продаж товару неналежної якості (ст. 678 ЦК), втрата (нестача) або пошкодження речі (ст. 951 ЦК), заподіяння фізичній чи юридичній особі майнової чи немайнової (моральної шкоди) (ст.ст 1166-1167 ЦК).

Під невизнанням варто розуміти пасивне заперечення наявності у особи суб'єктивного цивільного права, зокрема, на майно, на право користування житлом, на спадщину, на частку в спільному майні, яке безпосередньо не завдає шкоди суб'єктивному праву, але створює непевність у правовому статусі носія суб'єктивного права. Водночас, тут відсутнє звернення інших осіб до юрисдикційних органів про відсутність у особи цивільного права. Таким може бути невизнання нотаріусом чинності наданого стороною правовстановлювального документа.

Оспорювання відображає такий стан правовідношення, коли суб'єктивне цивільне право заперечується у юрисдикційному органі. Якщо таким органом є суд, то носій оспорюваного права може вимагати його визнання за допомогою звернення з зустрічним позовом тощо. Тож, яким чином особа може захистити своє порушене право або інтерес? Основний перелік способів захисту розкритий у ст. 16 ЦК і першим з переліку є визнання права. Позов з вимогою визнання права особи подається в основному у випадках коли таке право оспорюється, не визнається іншими особами, або у особи немає належних документів, що засвідчують таке право.

Далі зазначений такий спосіб як визнання правочину недійсним. Даний спосіб використовується у тих випадках, коли необхідно відновити правове становище, що існувало до моменту порушення правочину. Варто зазначити, що звертатися з такими позовами до суду мають право не тільки самі сторони недійсного правочину, а й інші особи, як представники неповнолітніх осіб, представники обмежено дієзданих осіб тощо.

Ще одним способом захисту, передбаченим ЦК, є припинення дії яка порушує право і пов'язаний з незаконними діями, які вчиняє інша особа порушуючи при цьому права належні особі. Наприклад, особа може звернутися з таким позовом до суду у випадку неправомірного використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Четвертим способом захисту є відновлення становища яке існувало до порушення права. Для того, щоб подати такий позов, необхідно, щоб право не було припинене і його можливо було б відновити шляхом усунення наслідків правопорушення. Наприклад, такий позов подається у випадку вимоги усунути перешкоди у здійсненні права власності.

Примусове виконання обов'язку в натурі є наступним способом захисту і використовується він у тому разі, коли відповідач зобов'язаний був вчинити певні дії на користь позивача, але відмовився від його виконання або уникає його виконання. Наприклад, при несплаті коштів за виконану роботу, при непередачі речі, що є предметом договору купівлі-продажу тощо.

Зміна та припинення правовідношення пов'язані з необхідністю змінити чи припинити існуюче правовідношення у зв'язку з, наприклад, порушенням його однією із сторін. Тобто у випадку неналежного виконання договору однією із сторін (поставка некомплектного товару, товару неналежної якості тощо).

Ще одним способом захисту є відшкодування збитків. Даний спосіб захисту може застосовуватись як самостійно, так і поєднуватись з іншими способами захисту. Підставою для застосування такого способу є наявність матеріальної шкоди завданої в результаті неправомірної дії відповідача.

Відшкодування моральної (немайнової) шкоди пов'язане з наявністю у особи моральних страждань, що виникли з неправомірних дій іншої особи, та стали наслідком знищення чи пошкодження майна, заподіянням каліцтва, іншого ушкодження або смерті. Відшкодування моральної шкоди нині розглядається як універсальний спосіб захисту цивільних прав, що спрямований на відновлення порушеного душевного стану особи, яка потерпіла внаслідок посягання на її права чи інтереси. Стосовно даного інституту була висловлена велика кількість позицій. Особливої уваги заслуговує позиція професора М.П. Рабіновича, в баченні якого, моральна шкода – це приниження оцінки гідності людини, яке викликає в її психіці негативні стани і процеси. [4, с.102] Наведене визначення вказує, що різниця у поясненні такої шкоди через втрати чи через страждання принципово незначна: страждання людини вже самі по собі свідчать про певні втрати – втрати нормального психологічного стану. [3, с.716]

Варто зазначити, що право відшкодування такої шкоди мають, відповідно до ЦК, особи – як фізичні так і юридичні, однак, такого права не мають інші суб'єкти цивільного права, як український народ, держава, АР Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.

Останнім способом захисту є визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АР Крим,

органу місцевого смоврядування їхніх посадових і службових осіб. Тут наявним є чіткий суб'єкт – заподіювач шкоди, яким є відповідний державний орган чи його посадова особа. Тобто, дія чи бездіяльність таких органів, осіб має результатом шкоду завдану іншим особам. Цивільне законодавство дозволяє сторонам договору та учасникам інших цивільних правовідносин застосовувати на власний розсуд позасудові способи захисту порушених прав та законних інтересів, у тому числі самозахист, який вперше знайшов відображення у ст. 19 ЦК України. Важливим положенням в наведеній нормі є визнання самозахистом не лише захист власних цивільних прав, а й прав та інтересів інших осіб. Разом з тим, самозахист має певні межі, він передбачає застосування особою таких засобів протидії, які не заборонено законом та не суперечать моральним засадам суспільства [3, с. 697].

Підсумовуючи аналіз способів захисту цивільних прав та інтересів, необхідно відзначити, що, за загальним правилом, у разі порушення цивільного права чи інтересу у потерпілої особи виникає право на застосування конкретного способу захисту, який залежить від виду порушення та від наявності чи відсутності між сторонами зобов'язальних правовідносин. Тобто, потерпіла особа не звертається з усіма передбаченими вимогами до суду, а обирає саме той засіб захисту, який відповідає характеру порушення його права чи інтересу.

ЦК вперше передбачив широке коло випадків визнання правочинів не лише недійсними, але і дійсними. В ЦК УРСР щодо цього було лише одне застереження, згідно з яким, якщо одна сторона повністю або частково виконала зобов'язання, що потребує нотаріального посвідчення, а друга сторона ухиляється від нотаріального оформлення угоди, суд вправі за вимогою сторони, яка виконала угоду, визнати угоду дійсною [3, с. 699].

Список використаних джерел:

1. Конституція України, 1996 р.
2. Цивільний Кодекс України, 2003р.
3. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб./ Т.В.Боднар, О.В.Дзера, Н.С.Кузнецова та ін. ; за ред. О.В.Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.
4. Рабінович П. Моральна шкода та право на її компенсацію: загальнотеоретичний підхід // Право України. – 2002. – № 4. – С. 102.